TARTUFFE, UN MIT METAMORFIC

TARTUFFE de Molière. Versiunea românească: Romulus Vulpescu ● TEATRUL „SICĂ ALEXANDRESCU" DIN BRAŞOV ● Data reprezentaţiei: 27 octombrie 1996 ● Regia: Mircea Cornişteanu ● Decorurile: Puiu Antemir ● Costumele: Doina Antemir ● Distribuţia: Mircea Andreescu (Tartuffe), Costache Babii (Orgon), Paula Ionescu (Elmira), Dana Trifan (Mariana), Radu Negoescu (Damis), Adrian Răţoi (Cleant), Viorică Geantă Chelbea (Dorina), Andrei Ralea (Valer), Virginia Itta Marcu (Doamna Pernelle), Gabriel Săndulescu (Domnul Loial), Dan Săndulescu (Comisarul), Constanţa Cisar (Flipota), Marius Cisar (Laurent 1), Vitalie Bichir (Laurent 2).

În prima sa suplică adresată regelui Ludovic al XIV-lea, Molière începe prin a-i spune că „datoria comediei fiind de a-i corija pe oameni distrându-i, am crezut că n-aveam ceva mai bun de făcut decât să atac, prin zugrăviri ridicole, viciile secolului meu, printre care ipocrizia e, fără îndoială, unul din cele mai frecvente, din cele mai incomode şi din cele mai periculoase". Cu atât mai rele – continuă ilustrul autor într-o prefaţă – cu cât în timp ce marchizii, preţioasele ridicole, încornoraţii şi doctorii au suportat cu bunăvoinţă felul în care i-am reprezentat şi chiar au părut că se amuză şi ei înşişi, împreună cu toată lumea, ipocriţii s-au vădit a nu şti deloc de glumă. Au socotit că am făcut o crimă de neiertat. Şi s-au ridicat împotriva comediei mele cu o furie înspăimântătoare.

Interzisă, supusă unor represiuni ignobile, perfide, piesa a trebuit să fie modificată pentru a putea apărea pe scenă – după ani de la prima ei versiune –, cabala împotriva ei enervându-l, se pare, până la urmă, şi pe monarh, care i-a dat dezlegarea şi „permisiunea de a fi reprezentată în public, la 5 februarie 1669, şi chiar din această zi să fie jucată de către trupa Regelui" – cum scrie pe cel dintâi exemplar tipărit.

Ilustrul scriitor elabora, deci, cu sentimentul istoriei, sub zodia universalităţii. Molière, conchide Sainte-Beuve, deşi face parte din veacul în care a trăit, e mai curând al tuturor timpurilor, este omul naturii umane.

Tipul ipocritului, al impostorului a fost veşnicit prin opera sa; modelele reale având şi ele o vitalitate inebranlabilă, reprezentarea comediei **Tartuffe** corespunde unei nevoi perene de a sancţiona atare inautenticităţi, totdeauna agresive. Premiera braşoveană o face cu incisivitate şi umor; cu mult umor. Ne distrăm deci din nou la priveliştea făţărniciei, dar şi la cea a credulităţii, ce face atâtea victime azi, ca şi odinioară. Că provine din bigotismul orb al bătrânei doamne Pernelle această credulitate, sau din prostia domnului Orgon, e mai puţin important. Spectacolul afirmă că putem fi traşi uşor pe sfoară de tot soiul de ambuscaţi ce ştiu să se prefacă a fi oameni de condiţie morală şi în care, la prima vedere, poţi jura. Aceştia cunosc arta prefăcătoriei şi ţi-ar trebui măcar o

Tartuffe e un personaj metamorfic nu doar în timpul de acţiune al piesei, ci în toate timpurile. Forma aceasta de parazitism social e atât de răspândită, şi în morfoză continuă, încât nu se poate să nu te bucure ori de câte ori are loc o dezvăluire şi o pedepsire a făptaşilor din areal. Publicul actual primeşte cu satisfacţie vădită trimiterea la închisoare a Impostorului şi nici nu se sinchiseşte de faptul că a fost nevoie de intervenţia deus-ex-machina a însuşi Regelui pentru ca să se facă dreptate – nu prin lege, ci prin Graţie.

Regizorul Mircea Cornişteanu a creat chiar un adaus ironic – al unei manifestaţii de stradă spontane, în faţa casei lui Orgon –, inserţie atextuală, care, dacă nu e prea convingătoare artistic, minimalizează în schimb finalul artificios. De altminteri, sfârşiturile n-au nici o

foto: Tiberiu Popa

Moment din Tartuffe **de Molière la Braşov (regia: Mircea Cornişteanu)**

câtime de precauţiune înainte de a te lăsa prins în plasă de pramatiile interesate.

Însă, evident, nu învaţă lecţia decât cei ce au păţit-o o dată căci, cum zice şi proverbul, „Nu e doctor mai bun decât Stan Păţitul" (dar nici aceia, întotdeauna). Astfel că escrocii, amăgitorii de profesie, hahalerele care profită de buna-credinţă a semenilor, cameleonii trăiesc – şi se înmulţesc considerabil – infestând atmosfera cu miasmele otrăvite pe care le exală.

importanţă în opera dramaturgului (apud Camil Petrescu) – şi acesta nu face nici el excepţie. Dar, încă o dată, e gândit cu bună zeflemea şi nu se plasează în afara naraţiei într-un fel care să jeneze.

Aşadar, avem de-a face cu o reprezentaţie îngrijită şi voioasă, în ambianţă de epocă, realizată cu gust de Puiu Antemir: salon somptuos, perdele de sorginte danteliferă, pe care unii eroi le închid şi alţii le deschid – după cum le dictează firea şi socotelile –, un şir lung de sfeşnice (frumoasă decorare), un fel

de tron înalt și umblător, caricaturizare a poziției pe care se situează (și o ocupă efectiv) Tartuffe în casa unde el va fi ariciul adăpostit de sobol (ca în fabulă). Cu ajutorul acestui tron se va consuma și demascarea Impostorului: soțul, ascuns sub eșafodaj, va putea auzi ce-i propune idolul său evlavios nevestei, doamnei Elmira, și va ieși clarificat, strângându-l, furios, de podoabele bărbătești pe cel ce încerca să-l încornoreze.

Scena – esențială, pentru compunerea dramaturgică – e întocmită excelent de cei trei protagoniști ai intrigii, de altfel actorii de bază ai trupei, de mulți ani. Mircea Andreescu e un Tartuffe (cam vârstnic, totuși) insidios, malefic, mieros dar și fieros, lamentându-se, ocărând, înflăcărându-se lubric (mai puțin izbutit însă în postură de craidon excitat), purtându-și masca în chip hazliu și disimulând abil, jucând fățiș și pieziș cu egală dexteritate. Costache Babii, stăpânul casei, trece cu har de la bucuria ce i-o produc veștile faste despre falsul său amic, la supărarea provocată de cei ce-și bat joc de Ipocrit, apoi la amenințările cu dezmoștenirea adresate fiilor neascultători și la groaza de a fi deposedat de bunuri și dus la închisoare. Actorul are o lunecare atât de lină prin arcanele rolului și putința de a zugrăvi ipostazele cu atâta măsură și dulceață, încât participă cu bunăvoință la avatarurile insului întruchipat, și atunci când acesta e în eroare, și când e la nevoie. Cucerește o atitudine pe care o avem în genere față de un om necăjit, fie că își are partea lui de vină, fie că vina e a altora. Se datorează această atitudine și faptului că artistul are un umor nativ bogat. De unde și omenia pe care o degajă chiar și în roluri ce nu se întemeiază pe această însușire. El ilustrează convingător apoftegma lui Eugen Ionescu: „Acolo unde nu există umor, nu există omenie", dramaturgul româno-francez explicându-și și conceptul, adică: „umor = libertate luată, desprindere de sine". Astfel că și în această întruchipare molierească a lui Costache Babii e o trăsătură de patetism ce convine neapărat întregului.

Suntem de altminteri îndemnați să considerăm azi comediile în sensul în care cu atâta intuiție și premoniție îl caracteriza Sainte-Beuve pe Molière când spunea că omul socotea omenirea asta tristă ca pe un copil bătrân și nevinovat, care trebuie nițel îndreptat, mai cu seamă alinat, cu ajutorul veseliei. Raționalismul acestei priviri e, în opera de care vorbim, al Femeii, ea având două exponente: servanta, Dorina, care, ca și în sprințarele comedii italiene, e un factotum, acel cineva ce găsește soluții situațiilor imposibile, e sfetnic și șurubar șiret, devotat casei și inamic al inamicilor ce pot submina stabilitatea domestică, rezoner inteligent și intrigant iscusit. În spectacol a fost, într-o bună măsură, astfel Viorica Geantă-Chelbea, ea excelând prin vioiciune și un râs sincer, gândind poate mai puțin decât se cuvenea dar intervenind cu vervă și îndrăzneală în daraverile familiei. Cealaltă femeie e stăpâna casei, Elmira. Ea trebuie să fie deosebit de atrăgătoare, pentru ca Tartuffe să cuteze la nurii ei – și Paula Ionescu este. Ea se cuvine să fie deșteaptă și vicleană, ca să-l dovedească pe intrusul turpid – și actrița chiar așa o și realizează. Elmira cere o întruchipare de finețe în statornicie cu, totuși, o vagă voluptate în farsa erotică și chiar cu o pornire tot atât de vagă de abandon – o clipă doar, o clipă fugară, dar care femeie n-a trecut prin asta? Și artista brașoveană ne lasă s-o întrezărim. Cea mai strălucită interpretare a acestui rol atât de plin și rotund pe care am văzut-o pe scena română a fost a Dinei Cocea, în compania lui Ion Fințeșteanu. Cea de azi, a Paulei Ionescu, se apropie de anterioara prin farmecul personal al interpretei și calitatea prezenței scenice, marcată de măsură și adecvare la sarcina artistică asumată. O singură observare: fastuoasele costume înfăptuite cu talent de Doina Antemir au suferit un minus în rochia roză și obeză purtată de Elmira și cu care ea îl cucerește pe Impostor până la indispensabili – ceea ce e incredibil. Acest ansamblu vestimentar al personajului e defavorizant sub toate raporturile.

Imaginea obtuză a Doamnei Pernelle a conceput-o cu artă și în deplină claritate, cu nuanțele implicate, Virginia Itta Marcu. Aș semnala, în modul de a vorbi atât al acestei merituoase interprete, cât și al celor trei mai sus notați, o rostire curată, frumoasă. Se deslușește fiecare cuvânt, fraza are o curgere normală, replica poartă accentele trebuitoare. În cursul Festivalului de dramaturgie contemporană de la Brașov – unde am văzut și **Tartuffe** – s-au prezentat și înjghebări scenice în care se vorbea atât de urît, de îngălat ori de repezit, atât de ininteligibil din cauza mormăielilor ori sughițurilor verbale, încât audibilitatea celor mai multe roluri din spectacolul casei a venit ca o răsplată.

O altă parte din personaje au un relief mai scăzut: Mariana, fiica lui Orgon (Dana Trifan), Damis, fiul lui Orgon (umblând inutil cu o chitară mută – Radu Negoescu), Valer, iubitul Marianei (Andrei Ralea – la temperatura camerei), Domnul Loial, portărel (Gabriel Săndulescu – vesel și trecător). De neînțeles ebrietatea cronică a lui Cleant, cumnatul lui Orgon (Adrian Rățoi – făcând satisfăcător beția, dar deloc personajul). Încercări ceva mai acătării de configurare pot fi atribuite lui Dan Săndulescu (Comisarul – cu o lectură nostimă a actului regal ce-l absolvă pe Orgon de urmărire) și Constanței Cisar – neîndoielnic cea mai ilariantă apariție. I s-a făcut un costum cocoșat care o aseamănă cu o căpușă. Tânăra și-a construit și o postură, un mers, o gesticulație ce țin seama de fasonul neobișnuit al obedientei servitoare a Doamnei Pernelle, care se numește Flipota. S-au inventat și doi discipoli ai lui Tartuffe – Laurent 1 și Laurent 2 – pe care Marius Cisar și Vitalie Bichir îi prezintă cam în dorul lelii. Ei au și asiduități erotice față de Dorina, ceea ce ar putea fi amuzant dacă n-ar fi lipsit de plauzibilitate. Muzica (neatribuită) are factura tocanei măcelărești și e lipsită de orice legătură cu spectacolul; fără aceasta, el ar fi în câștig.

Deși actorii nu izbutesc totdeauna să umple scena, iar montarea se resimte de o anume devitalizare, **Tartuffe**-ul brașovean e un spectacol ce se urmărește cu plăcere. Are haz. Colorit agreabil. Și formă, constituită dintr-o succesiune de imagini coerente. Nu-i lipsca mult ca să capete și anvergura artistică revendicată de autor, actorii principali și regizor.

VALENTIN SILVESTRU